

(Niet) evident?

Immaterieel cultureel erfgoed en musea

De zoektocht naar raakvlakken tussen immaterieel cultureel erfgoed en musea is zowel in Vlaanderen als Nederland volop aan de gang. Wat betekent het om als museum met immaterieel erfgoed aan de slag te gaan? En welke vormen kan samenwerking van musea en erfgoedgemeenschappen die betrokken zijn bij immaterieel erfgoed aannemen?

IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED: WHAT'S IN A NAME?

Waar hebben we het over? Immaterieel erfgoed zijn niet-tastbare gewoontes en gebruiken met wortels in het verleden, die mensen koesteren en in stand houden. Het gaat om kennis en vaardigheden die men levend wil houden en doorgeeft aan volgende generaties. Immaterieel erfgoed gaat dus over mensen: van individuele tot georganiseerde beoefenaars, vrijwilligers, deelnemers... We noemen ze (immaterieel-) erfgoedgemeenschappen. Immaterieel erfgoed, dat zijn ook de handelingen die deze mensen (on)bewust verrichten om hun tradities en technieken voort te zetten. Verschillende generaties erfgoedgemeenschappen passen waar nodig hun praktijken aan veranderende omstandigheden aan, met het oog op de toekomst ervan. Deze praktijken worden – naar de Unesco 2003 Conventie voor het borgen van het Immaterieel Cultureel Erfgoed – opgedeeld in vijf domeinen: oraal erfgoed, podiumkunsten en muziek, sociale gewoontes en gebruiken, natuur en universum, ambachtelijke vaardigheden en technieken. Vanzelfsprekend is er ook immaterieel erfgoed dat in verschillende domeinen thuishoort of buiten deze categorieën valt.

BIJ immaterieel erfgoed (zie kader) ligt de focus op het 'doen' van mensen en op de kennis en kunde die daarachter schuilgaan. Dat betekent niet dat alle aspecten ervan 'ontastbaar' zijn. De ruimte waar tradities of technieken worden beoefend, de instrumenten die vaak nodig zijn voor het beoefenen ervan en de objecten, producten of documenten die er verband mee houden: ze zijn onlosmakelijk verbonden met de levende erfgoedpraktijken zelf. Net deze band maakt van een immaterieel-erfgoedwerking in musea een evidentie.

De expertenrol die het museum normaliter opneemt, verschuift dus naar de betrokken erfgoedgemeenschappen. Dat roept bij musea allerlei vragen op.

Of toch niet? In het immaterieel-erfgoedbeleid staan immers de praktijk en zijn beoefenaars centraal. Dat betekent dat de materiële aspecten die eraan gelinkt zijn een belangrijk aanknopingspunt zijn om musea en erfgoedgemeenschappen samen te brengen, maar ze staan niet centraal. Een van de grootste drempels voor musea is net die participatieve dimensie van immaterieel erfgoed, waar niet iedereen even vertrouwd mee is.

EEN KWESTIE VAN PERSPECTIEF

Bij de participatie van erfgoedgemeenschappen aan alles wat met het borgen van hun praktijk te maken heeft, is het belangrijk om vanuit een 'immaterieel-erfgoedperspectief' te werken. De expertenrol die het museum normaliter opneemt, verschuift dus naar de betrokken erfgoedgemeenschappen. Dat roept bij musea allerlei vragen op: wie is die erfgoedgemeenschap? Hoe representatief is ze? In hoeverre geven we haar inspraak in diverse facetten van de museumwerking? Voor wie als museum een immaterieel-erfgoedwerking wil uitbouwen, zijn dit alvast enkele eerste stappen:

- breng in kaart welk immaterieel erfgoed een link heeft met de collectie of het thema van het museum, of met de ruimere omgeving van het museum;
- maak afwegingen en keuzes over acties, projecten, tentoonstellingen of programlijnen die het museum rond dit immaterieel erfgoed kan opzetten;
- houd rekening met de draagkracht van mensen en middelen, prioriteiten, bestaande relaties...

INSPIRATIE UIT DE PRAKTIJK

In België en Nederland zijn er al diverse inspirerende praktijken: kleine en grote projecten, experimentele trajecten en langetermijnvisies waarbij immaterieel erfgoed en de betrokken erfgoedgemeenschappen de museale prak-

Proostmoment – op de binnenplaats van Museum Catharijneconvent, eindpunt van de Parade in 2016 – waarbij deelnemers aan de Parade toelichting kregen bij het gebruik dat met Sint-Maarten vroeger ook gevierd werd: dat de nieuwe wijn er was. ©Billie-Jo Krul / Museum Catharijneconvent

De Oostduinkerke garnalvisserij te paard brainstormen tijdens een Actief Aperitief over de toekomstige zaal Strandvisserij in het NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum. © tapis plein vzw

erfgoed bewust verzameld en opgeslagen. Ze worden dus deel van de collectie.

- Het **Huis van Alijn** (Gent) organiseert jaarlijks een Lichtfeest met pannenkoeken op Maria Lichtmis, in de lijn van de eigenlijke traditie, die nauwelijks nog gekend is. Het feest bereikt een breed publiek en blaast de traditie nieuw leven in. Is het dan ook belangrijk dat ze in de collectie wordt weerspiegeld? En zo ja, hoe dan wel?

VRAGEN? JE BENT NIET ALLEEN

Ook in de rest van Europa leven vragen zoals we die in dit stuk schetsen. Het *Intangible Cultural Heritage and Museums Project* (IMP) nodigt museum- en immaterieel-erfgoedprofessionals uit Vlaanderen, Nederland, Italië, Zwitserland en Frankrijk uit voor expertise-uitwisselingen, om zo de zoektocht naar kennis en praktijkervaring te voeden. Met onder andere conferenties en workshops zet IMP in op het ontwikkelen van tools voor musea om raakvlakken en mogelijke wisselwerkingen tussen immaterieel erfgoed (gemeenschappen) en musea te verkennen.

Via www.ICHandmuseums.eu blijf je op de hoogte van dit project en de resultaten van de bijeenkomsten. Je vindt er ook meer informatie over hoe je zelf inspiratie kunt delen en kunt deelnemen. IMP is voor Vlaanderen het vervolg op een werkingslijn rond immaterieel erfgoed en musea die tapis plein in samenwerking met musea sinds 2015 vormgeeft. Op www.immaterieel-erfgoed.be/themamusea vind je praktijkvoorbeelden, tools en methodieken om zelf met immaterieel erfgoed aan de slag te gaan.

tijk mee ontwikkelen. Dit zijn enkele voorbeelden van een veld in ontwikkeling, allemaal op maat van de context van de musea én hun erfgoedgemeenschappen:

- **La Maison des Géants** in Ath doet dienst als ontmoetingsruimte voor reuzendragers en is de actieve spil waarrond het hele reuzennetwerk draait. Het Kortrijkse Kantatelier heeft zijn uitvalsbasis in **Texture**, het museum over de linnen- en vlasnijverheid. Deze musea bieden dus letterlijk ruimte aan en bouwen zo ook hun relatie met de erfgoedgemeenschappen uit.
- Er zijn ook musea, zoals het **Musée du Doudou** in Mons/Bergen, die een specifieke immaterieel-erfgoedpraktijk als onderwerp hebben. Het museum kreeg onder meer vorm op basis van vele gesprekken met acteurs, de kerkfabriek, de stad..., die allemaal betrokken partij zijn bij de Ducasse, een jaarlijks feest met een processie en een opvoering van het gevecht van Sint-Joris met de draak. Het museum focust op artistieke interpretaties en de achtergrond van de Ducasse, vanuit de overtuiging dat de museumervaring de beleving van de traditie zelf onmogelijk kan vervangen.
- Het experimentele traject van **Museum Catharijneconvent** (Utrecht) ging nog verder: in het traject over de Sint-Maartensviering kiest het museum ervoor zichzelf als een onderdeel van de erfgoedgemeenschap te beschouwen, vanuit de idee dat alleen dan écht verbinding ontstaat. Het museum laat zich leiden door het Sint-Maartensberaad en de Sharing Arts Society, verenigingen die het gedachtegoed van de Sint-Maartentraditie uitdragen en een

jaarlijkse Parade organiseren. Vanaf nu start en eindigt die in het museum.

- Ook het **NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum** (Oostduinkerke) experimenteert bij de herinrichting van de zaal over strandvisserij (2019) met de participatie van de betrokken immaterieel-erfgoedgemeenschappen. In dit traject gaven de Oostduinkerke garnalvisserij te paard aan dat het uitgangspunt van zo'n museumzaal zou moeten zijn wat het in deze tijd betekent garnalvisser te zijn. Dat is iets anders dan een eerder klassieke insteek, die bijvoorbeeld vanuit het historische verhaal zou vertrekken.

EEN IMMATERIEEL-ERFGOEDCOLLECTIE?

De participatie van erfgoedgemeenschappen is lang niet de enige uitdaging waar musea voor staan wat immaterieel erfgoed in hun museumbeleid betreft. Ook immaterieel erfgoed deel laten uitmaken van een ruimer collectiebeprijding roept vragen op. Hoe doe je dat wanneer de bestaande collectieregistratiesystemen daar niet zijn op afgestemd? Niet over de geschikte invulvelden en onderlinge linken beschikken? Kan een museum een immaterieel-erfgoedpraktijk als collectiestuk invoeren en zo ja, wie is dan eigenaar? Wat met tradities die linken naar uiteenlopende musea en collecties, maar waar geen vastomlijnde erfgoedgemeenschap rond bestaat? Het zijn elk op zichzelf vraagstukken die tot nieuwe denkoefeningen nopen.

- Het **MAS I Museum Aan de Stroom** (Antwerpen) beschikt al enige tijd over een systeem om foto's, audiofragmenten en video's te bewaren. Hierin worden audiovisuele sporen van immaterieel

Kia Tsakiridis (projectleider IMP) is samen met Floortje Vantomme stafmedewerker

bij tapis plein vzw - expertisecentrum immaterieel erfgoed en participatie.

